

بررسی، پایش و اولویت بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان خراسان جنوبی با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP)

سید مهدی رضانی^۱، امین خادم^۲

چکیده:

بهبود فضای کسب و کار همواره در دستیابی به اهداف توسعه ای نقش بسزایی داشته و زمینه جذب سرمایه گذاران و بهبود وضعیت تولید و اشتغال را فراهم نموده است. در این راستا شناخت شاخصهای مهم و تاثیرگذار بر فضای کسب و کار و تمرکز بر آنها جهت ارتقاء این شاخصها از اهمیت بسزایی برخوردار است. استان تازه تأسیس خراسان جنوبی نیز از این امر مستثنی نبوده و شناخت و بررسی دقیق و علمی فضای کسب و کار استان جهت سیاست گذاری صحیح اقتصادی و نیز ارائه راهکارهای عملی جهت بهبود شاخصهای کسب و کار که مهمترین اهداف پژوهش حاضر میباشد، زمینه را برای رشد و توسعه هرچه بیشتر استان فراهم خواهد نمود.

در این پژوهش عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان با استفاده از روشهای تصمیم گیری چندمعیاره و وزن دهی خبرگان اولویت بندی گردیده و مهمترین شاخصهای آن شناسایی گردید. جامعه آماری شامل کلیه فعالان اقتصادی؛ سرمایه گذاران و صاحب نظران مطلع استان در بخشهای صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل میباشد که برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان استفاده گردید که در نتیجه حجم نمونه ۱۳۰ نفر تعیین شد. نماگرهای مطرح شده در پرسشنامه این تحقیق در سه حوزه استانی، ملی و فراملی ارائه گردیده و از پاسخ دهندگان خواسته شد که میزان نقش و تاثیر هر کدام را بر فضای کسب و کار استان مشخص نمایند.

^۱ دکترای حسابداری، مدیر کل امور اقتصادی و دارایی استان خراسان جنوبی تلفن همراه ۰۹۱۵۸۶۶۴۵۱۸
rsayedmehdi@yahoo.com

^۲ کارشناس اقتصاد کشاورزی، تلفن همراه ۰۹۱۵۸۶۴۸۱۰۹ معاونت اقتصادی اداره کل امور اقتصادی و دارایی خراسان جنوبی
(ساختمان شماره ۲) بیرجند، میدان شهداء، دانشگاه ۱، تلفکس ۰۵۶۳۲۲۳۷۶۹۸ ammin.khadem63@gmail.com

براساس نتایج پژوهش، از لحاظ بیشترین تاثیر در فضای کسب و کار، رتبه اول مربوط به تورم (در حوزه ملی)، رتبه دوم مربوط به تحریمهای بین المللی (در حوزه فرا ملی) و رتبه سوم مربوط به کیفیت زیرساختهای سیستم حمل و نقل جاده، ریل، دریا و هوایی (در حوزه استانی)، میباشد. در مجموع با توجه به وضعیت فضای کسب و کار استان، ضرورت ارتقاء شاخصهای آن با اقداماتی نظیر تلاش جهت پایین آوردن نرخ تورم، مدیریت صحیح تحریمهای بین المللی و ارتقاء کیفیت زیرساختها بخصوص در بخش حمل و نقل احساس میگردد.

واژگان کلیدی: فضای کسب و کار - اولویت بندی - استان خراسان جنوبی - بانک جهانی -

روش دلفی

مقدمه:

با توجه به تازه تأسیس بودن استان خراسان جنوبی از یک طرف و اهمیت شناخت و بررسی دقیق و علمی فضای کسب و کار استان جهت سیاست‌گذاری صحیح اقتصادی از طرف دیگر و نیز عدم وجود مطالعه جامع در این زمینه، ضرورت انجام این پژوهش و احصاء شاخص‌ها یا عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان را بیش از پیش آشکار می‌نماید. لزوم انجام تحقیقی جامع در زمینه فضای کسب و کار استان محقق را بر آن داشت تا تحقیق حاضر را به‌منظور برداشتن گامی هرچند کوچک در جهت بهبود فضای کسب و کار و در نتیجه هموارتر نمودن راه جهت توسعه اقتصادی-اجتماعی استان به انجام رساند. زیرا با ارتقاء وضعیت شاخص‌های کسب و کار، علاوه بر مزایای اقتصادی مانند بهبود وضعیت اشتغال، تولید، سرمایه‌گذاری و کاهش و مهار تورم، فواید اجتماعی بسیاری نیز از جمله کاهش بیکاری و فقر، ارتقاء فرهنگ کار و کارآفرینی، کاهش بسیاری از معضلات اجتماعی و... خواهد داشت. نتایج حاصل از این تحقیق، سیاست‌گزاران و تصمیم‌گیرندگان استانی را قادر می‌سازد تا با تمرکز بر روی مهمترین شاخص‌های تاثیرگذار بر فضای کسب و کار، به نحو مطلوب‌تری عمل نمایند؛ با بهبود فضای کسب و کار استان، زمینه افزایش سرمایه‌گذاری، تولید و اشتغال فراهم گردیده و ضمن مهار تورم ناشی از افزایش تولید، امکان دستیابی به حداکثر بهره‌وری و توسعه اقتصادی استان ممکن خواهد شد.

بنابراین، مهمترین هدف از انجام این تحقیق شناسایی عوامل تاثیرگذار بر فضای کسب و کار استان خراسان جنوبی و اولویت‌بندی آن‌ها و در نهایت ارائه راهکارهای عملی جهت بهبود شاخص‌های فضای کسب و کار در استان می‌باشد. پس از تعیین جامعه آماری و تعیین حجم نمونه تحقیق، فهرست اولیه مؤلفه‌های استانی محیط کسب و کار خراسان جنوبی با کمک مدیران تشکل‌های اقتصادی استان و با روش دلفی استخراج و بر این اساس، پرسشنامه پایش محیط کسب و کار، برای فعالان اقتصادی شناسایی شده در سراسر استان ارسال گردید. پرسشنامه‌های تکمیل شده با استفاده از روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی که یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره می‌باشد، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مهمترین عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار استان بر اساس نظر خبرگان شناسایی و اولویت بندی گردید.

روش تحقیق:

- ساختار فرایند تحلیل سلسله مراتبی

همان گونه که بیان شد، یکی از اهداف این تحقیق اولویت‌بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان از طریق فرایند تحلیل سلسله مراتبی می‌باشد. روش فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) [۱] بر اساس تحلیل مغز انسان برای مسائل پیچیده و فازی توسط محققى به نام توماس-ال - ساعتی [۲] در سال ۱۹۷۰ پیشنهاد گردید. در دنیای امروزی توافق روی این موضوع که اهمیت یک هدف از دیگری بیشتر است، کاری بس دشوار می‌باشد. روش AHP ما را قادر می‌سازد تا به وسیله ساده نمودن و تسریع فرآیندهای تصمیم‌گیری طبیعی خود، تصمیمات مؤثری را در مورد موضوعات پیچیده اتخاذ نماییم. (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲).

اولین مرحله از فرایند تحلیل سلسله مراتبی طراحی پرسشنامه می‌باشد. در این بخش با استفاده از معیارهای استاندارد شده، پرسشنامه گردآوری داده‌ها طراحی شده است. در این پرسشنامه تعداد پرسش‌ها متناسب با تعداد معیارها است. پرسش‌ها به صورت مقایسه بین هر یک از معیارها و جایگزین‌ها طراحی شده است که پرسش‌شونده باید براساس آن پاسخ گوید.

مرحله دوم تعیین جامعه و نمونه است. جامعه آماری کلیه فعالان اقتصادی؛ سرمایه‌گذاران و صاحب‌نظران مطلع استان در بخش‌های صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل‌ونقل می‌باشند و با عنایت به عدم اطلاع از واریانس جامعه و احتمال موفقیت یا عدم موفقیت متغیرها و عدم امکان استفاده از فرمول‌های آماری برای برآورد حجم نمونه از جدول مورگان (جدول نمونه‌گیری مورگان برای محاسبه حجم نمونه) استفاده شد که در نتیجه حجم نمونه ۱۳۰ نفر تعیین گردید.

سومین مرحله تبیین جدول مقایسه زوجی می‌باشد. در روش "AHP" با استفاده از منطق فازی که به صورت پیوستاری است، جدولی ۹ یا ۱۱ درجه ای تهیه می‌شود. این جدول دارای اعداد صحیح ۱ تا ۹ یا ۱ تا ۱۱ می‌باشد که برای هر وضعیت از مقایسه، یک عدد در نظر گرفته می‌شود. قطر ماتریس این مقیاس به طور طبیعی عدد ۱ است زیرا در مقایسه ماتریسی، مقایسه دو جایگزین مشابه یکسان خواهد بود. از سوی دیگر معکوس مقایسه دو جایگزین با یکدیگر در خصوص یک معیار به صورت کسری ثبت خواهد شد (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲). لازم به ذکر است در این

پژوهش از طیف پنج درجه‌ای (با حذف مقادیر بینابینی ۸ و ۲، ۴، ۶) استفاده شده که نتایج یکسانی به دست می‌دهد.

استخراج اولویت‌ها چهارمین مرحله از فرایند تحلیل سلسله مراتبی می‌باشد. استخراج اولویت به معنای مرتب کردن جایگزین‌ها در هر یک از معیارها است. در این مرحله همچنین باید اولویت یا وزن هر معیار نسبت به دیگر معیارها تعیین شود. برای تعیین اولویت هر یک از گروه‌های مقایسه شده گذر از دو مرحله "نرمال سازی" و محاسبه "میانگین موزون" لازم است.

برای نرمال سازی روش‌های مختلفی وجود دارد اما در روش "AHP" از رابطه ذیل برای نرمال کردن اعداد استفاده می‌شود:

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sum_{i=1}^m a_{ij}} \quad \text{رابطه (۱)}$$

a: نام معیار؛

r_{ij} : معیار نرمال شده؛

ij : دو جایگزینی که با یکدیگر مقایسه می‌شوند.

پس از پایان عملیات نرمال سازی اعداد هر یک از معیارها، نوبت به استخراج میانگین موزون اعداد نرمال شده خواهد رسید. برای این منظور اعداد نرمال شده هر سطر از جایگزین، محاسبه و در نهایت میانگین آن استخراج خواهد شد.

همچنین در این مرحله برای آمادگی جهت استخراج اولویت نهایی کلیه جایگزین‌ها، لازم است میانگین موزون یا وزن هر زیر معیار نیز محاسبه شود. با محاسبه میانگین موزون در واقع عملیات تعیین اولویت هر جایگزین نسبت به هر یک از زیرمعیارها و وزن هر یک از زیر معیارها به پایان خواهد رسید (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲).

برای محاسبه میانگین موزون از رابطه زیر استفاده می‌شود:

$$w = \frac{1}{N} \left[\sum_{j=1}^N r_{ij} \right] \quad \text{رابطه (۲)}$$

w: میانگین موزون؛

N: تعداد جایگزین‌های مورد مقایسه؛

r_{ij} : مقادیر نرمال شده هر خانه از یک سطر.

آخرین مرحله کار، تعیین وزن نهایی جایگزین‌ها است. این مرحله که پس از پایان مرحله محاسبه میانگین موزون هر جایگزین در خصوص هر معیار، آغاز خواهد شد، در واقع مشخص کننده وزن هر جایگزین در مجموع جایگزین‌های موجود می‌باشد. در این مرحله پاسخ سطح هدف فرآیند سلسله مراتبی داده خواهد شد.

دستور میانگین موزون برای محاسبه میانگین هر سطر از جایگزین‌ها به شکل زیر می‌باشد:

$$w = \sum_{i=1}^n W_{ai} W_{ci} \quad \text{رابطه (۳)}$$

W : میانگین موزون نهایی جایگزین سطر اول؛

W_{ai} : میانگین موزون معیار "i"

W_{ci} : میانگین موزون معیار "j"

n : مجموعه معیارها و جایگزین‌های سطر اول.

در این مرحله ابتدا وزن نهایی همه جایگزین‌ها نسبت به معیارها و وزن معیارها نسبت به یکدیگر مطابق با دستور مورد نظر محاسبه خواهد گردید. پس از محاسبه اوزان نهایی معیارها و جایگزین‌ها، وزن نهایی هر یک از جایگزین‌ها به دست خواهد آمد (صامتی و همکاران، ۱۳۸۲).

در تحقیق حاضر نتایج پرسشنامه‌ها از طریق نرم افزارهای «Expert Choice» و «SPSS» تحلیل و برای سنجش روایی از نظرات متخصصین و برای برآورد پایایی از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. مقدار ضریب آلفای کرونباخ برابر ۰,۹۲۹ محاسبه گردید که نشان دهنده اعتبار بالای پرسشنامه می‌باشد.

پیشینه تحقیق:

عبدالهی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای به بررسی اثر شاخص‌های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی ایران و مقایسه آن با کشورهای عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) طی سال‌های ۲۰۱۱-۲۰۰۶ با استفاده از تکنیک‌های اقتصادسنجی و اطلاعات آماری بانک جهانی و سایت فضای کسب و کار پرداختند. نتایج پژوهش حاکی از اثرگذاری بیشتر شاخص‌های حمایت از

سهامداران خرد، اخذ اعتبار و اجرای قراردادهای بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی می‌باشد که توجه به این شاخص‌ها و بهبود آن‌ها می‌تواند تاثیر به‌سزایی بر رشد اقتصادی کشورهای مورد بررسی به همراه داشته باشد.

وارث و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی شاخص‌های فضای کسب و کار را بر اساس اهمیت هر یک از این شاخص‌ها در منطقه، اولویت‌بندی نمودند. این پژوهش با به‌کارگیری داده‌های سال ۲۰۱۰ و ۲۰۱۱ موسسه *Doing Business* وابسته به بانک جهانی، و با استفاده از تکنیک تاپسیس نخست به ترسیم نقطه آرمانی فضای کسب و کار در منطقه‌ی مورد نظر سند چشم‌انداز بیست ساله ایران پرداخته و سپس با استفاده از تکنیک آنتروپی، شاخص‌های فضای کسب و کار را بر اساس اهمیت هر یک از این شاخص‌ها در منطقه، اولویت‌بندی نموده است. در پایان با تعیین شکاف موجود میان وضعیت حاضر کشور با وضعیت آرمانی ترسیم شده در هر یک از شاخص‌ها و زیر شاخص‌ها به ارائه اصلاحات مورد نیاز برای رسیدن به وضعیت آرمانی در منطقه پرداخته است. فیض پور و همکاران (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای اهمیت معیار پرداخت مالیات را نسبت به سایر معیارهای فضای کسب و کار از نگاه کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان یزد با استفاده از روش *AHP* مورد بررسی قرار دادند. نتایج این مطالعه بیا نگر آن است که بر اساس گزارشهای جهانی، در میان ده زیر شاخص فضای کسب و کار، چگونگی وضعیت پرداخت مالیات در ایران طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۷ از وضعیت مناسبی برخوردار نبوده و رتبه آن تنزل یافته است. با این وجود، اولویت شاخصهای فضای کسب و کار از نگاه متولیان، کارشناسان و صنعتگران استان یزد بیانگر اهمیت و اولویت پایین تر شاخص پرداخت مالیات نسبت به سایر شاخصهای فضای کسب و کار است.

اشرفی و فهیمی‌فر (۱۳۹۰) طی تحقیقی با عنوان "بررسی شاخصهای بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران" به بررسی و مقایسه شاخص‌های مرتبط با بهبود فضای کسب و کار بین ایران و کشورهای همسایه پرداختند. بر اساس نتایج تحقیق، شاخص‌های الزام‌آور بودن اجرای قراردادهای، شروع یک کسب و کار، اخذ اعتبار، پرداخت مالیات، انحلال یک فعالیت، تجارت برون‌مرزی، ثبت و انتقال مالکیت، اخذ مجوز و و در نهایت شاخص حمایت از

سرمایه‌گذاران به ترتیب به‌طور میانگین دارای کمترین میزان رتبه در کشور ایران بوده‌اند.

جعفری اسکندری و همکاران (۱۳۸۹). در تحقیقی با عنوان "ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن" نتایج مطالعات موسسه مطالعات اقتصادی را در چهار جنبه مالی، مشتری، فرایندهای داخلی و رشد و یادگیری دسته بندی و تحلیل نمودند. شاخص های استخراج شده پس از تحلیل وضعیت موجود فضای کسب و کار ایران و چالش های پیش روی این بخش، با تحلیل فرایند سلسله مراتبی فازی وزن دار گردیده و متناسب با آن ها راهبردهایی برای توانمندسازی بخش خصوصی با نظرخواهی از خبرگان طراحی و ۶۲ راهبرد کلان شناسایی و سپس جهت انتخاب موثرترین راهبردها از روش تاپسیس جهت اولویت بندی استفاده و با نظرخواهی در نهایت ۱۶ راهبرد کلان انتخاب گردید.

مرادحاصل و همکاران (۱۳۸۷) در پژوهشی با عنوان «اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری» با استفاده از مبانی نظری موجود، دو مدل پایه مربوط به عوامل مؤثر بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری را استخراج نموده برای دو گروه از کشورهای در حال توسعه و توسعه یافته به بررسی تأثیر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری پرداخته‌اند. نتایج حاکی از تأثیر معنادار فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری در کشورهای توسعه یافته و نامشخص بودن این اثر در کشورهای در حال توسعه است.

کالپر و لاو (۲۰۱۲)، در مقاله خود ثبت شرکت‌ها را در ۹۲ کشور جهان مورد مطالعه قرار دادند و به بررسی چگونگی سهولت ثبت کسب و کار جدید پرداخته و اثرگذاری اصلاحات ثبت شرکت‌ها را بر روی ثبت شرکت‌های جدید مطالعه نمودند. نتایج تحقیق بیانگر این است که اصلاحات کوچک (در کل کمتر از ۴۰ درصد) اثر قابل توجهی بر کاهش هزینه‌ها، برای ایجاد شرکت‌های جدید ندارد؛ همچنین کار آفرینی برای پویایی اقتصاد مدرن ضروری بوده و با رشد اقتصادی مرتبط است.

«شاخص‌های فضای کسب و کار: مسائل مربوط به اندازه‌گیری و مفاهیم اساسی» عنوان مطالعه-ای است که توسط برگ و کازس [۳] (۲۰۰۷) صورت گرفته است. مقاله مذکور با روشی توصیفی به بررسی انتقادی از شاخص استخدام نیروی کار و سیاست‌های این شاخص پرداخته است. از یک

طرف مفاهیم و همچنین کاربردهای سیاستی استخدام نیروی کار را با به‌کارگیری اجزاء شاخص جهانی فضای کسب و کار نشان داده و از سوی دیگر انعطاف‌پذیری در قوانین بین‌المللی کار، حداقل دستمزد، اخراج نیروی کار، جداسازی پرداخت‌ها، ساعت کار، مرخصی سالانه و نهایتاً هزینه‌های نیروی کار بدون دستمزد را ارزیابی نموده است. نتایج این مطالعه حاکی از آن است که کشورها با دخالت کمتر در این امور، رتبه بهتری را در شاخص استخدام نیروی کار به خود اختصاص داده‌اند.

ریتان [۴] (۲۰۰۰)، ۴۲ فاکتور مهم در دسترسی بنگاه‌ها به اعتبارات و منابع مالی را در ۶ گروه تقسیم‌بندی نموده است. این گروه‌ها شامل ویژگی‌ها و شخصیت مدیر واحد، تجربه مدیر، مشخصات کالا یا خدمت، شرایط و مشخصات بازار، مشخصات سازمان و جنبه‌های مالی می‌باشند. جوزف استیگلیتز (۱۹۹۹) در مقاله‌ای با مقایسه دو رویکرد متفاوت کشورهای چین و روسیه در افزایش نقش بخش خصوصی در اقتصاد، نشان داد کشور روسیه سیاست واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی را برگزید و در این مسیر با کاهش رشد اقتصادی و افزایش نابرابری روبرو شد، اما چین به جای واگذاری شرکت‌های دولتی به بخش خصوصی، محیط را برای سرمایه‌گذاری و کسب و کار مناسب کرد و با این کار نه تنها سهم بخش خصوصی در اقتصاد چین به شدت افزایش یافت، بلکه ۵۰۰ میلیون چینی نیز از فقر نجات یافتند.

مبانی نظری:

- تعریف " فضای کسب و کار "

منظور از فضای کسب و کار، عوامل موثر بر عملکرد واحدهای اقتصادی مانند کیفیت دستگاه‌های حاکمیت، ثبات قوانین و مقررات، کیفیت زیرساخت‌ها و... است که تغییر دادن آنها فراتر از اختیارات و قدرت مدیران بنگاه‌های اقتصادی است (میدری و قودجانی، ۱۳۸۷).

با تأمل در تعریف فوق مشخص می‌گردد که شناخت و بررسی فضای کسب و کار مقدم بر تجزیه و تحلیل کسب و کار و فعالیت‌های اقتصادی است. اگر کسب و کار هر نوع فعالیت تکرارشونده اقتصادی از قبیل تولید، خرید و فروش کالا و خدمات به قصد کسب منافع اقتصادی گفته شود (جزئیات پیش نویس قانون بهبود فضای کسب و کار- اتاق تعاون و اتاق بازرگانی ایران)، پرداختن به فضای کسب و کار، نحوه شکل‌گیری و گسترش کسب و کار را مشخص می‌کند. بر

این اساس اگر این تعریف کسب و کار یعنی تولید و خرید و فروش کالا یا عرضه خدمات به منظور به دست آوردن سود را کسب و کار بدانیم، انواع مختلف کسب و کار عبارت خواهند بود از: ۱- کسب و کار خانگی، ۲- کسب و کار خانوادگی، ۳- کسب و کار روستایی، ۴- کسب و کار اینترنتی، ۵- کسب و کار کوچک و متوسط و ۶- کسب و کارهای بزرگ (احمد پورلاریانی، ۱۳۸۵).

عوامل موثر بر فضای کسب و کار را می توان به ۳ دسته عمده تقسیم نمود:

- جایگاه نقش سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های دولت،
- نهادهای اقتصادی و ساز و کارهای رسمی و غیررسمی حاکم بر آنها،
- نظام حقوقی و قضایی.

معیارهای اندازه‌گیری فضای کسب و کار از منظر بانک جهانی:

امروزه چندین مؤسسه بین المللی، محیط کسب و کار در کشورهای مختلف را از نظر مؤلفه‌های مختلف محیط کسب و کار، رتبه‌بندی می‌کنند. از مشهورترین این مؤسسات می‌توان به بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، بنیاد هریتیج و واحد اطلاعات اقتصادی مجله اکونومیست اشاره کرد. در این گزارش‌ها که تقریباً هرساله منتشر می‌شوند، سعی بر این است که وضعیت کسب و کار در کشورهای مختلف بر اساس شاخص‌های کمی به تصویر درآید تا قابلیت مقایسه کشورها با یکدیگر فراهم شده و پیشنهادهایی به منظور اصلاح محیط کسب و کار کشورها ارائه گردد.

در بانک جهانی، پروژه بررسی فضای کسب و کار در کشورهای مختلف، از سال ۲۰۰۲ در دستور کار قرار گرفته است. این طرح که توسط بازوی توسعه بخش خصوصی بانک جهانی راهبری می‌شود، تأثیر قوانین و مقررات کشورها را بر فعالیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در طول دوره عمر آن‌ها بررسی کرده و بر اساس شاخص‌هایی که تدوین می‌کند، کشورها را رتبه‌بندی می‌نماید.

اولین گزارش بررسی فضای کسب و کار بانک جهانی، در سال ۲۰۰۳ و با در نظر گرفتن پنج شاخص و ۱۳۳ کشور منتشر شده است. در حال حاضر، ۱۱ شاخص (شامل یک شاخص کلی و ۱۰ زیرشاخص) و ۱۸۹ کشور در این بررسی حضور دارند. هر کدام از این زیرشاخص‌ها نیز دارای اجزایی برای اندازه‌گیری هستند که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

۱. سهولت کسب و کار (در حقیقت این شاخص، رتبه کلی کشور را نشان می‌دهد)
۲. شروع کسب و کار (که مربوط به ثبت شرکت می‌باشد): شامل تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز (روز)، هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه) و حداقل سرمایه برای ثبت شرکت (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
۳. اخذ مجوزهای ساختمانی (شهرداری/ برای ساخت انبار تجاری با استاندارد معین): شامل تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز (روز) و هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
۴. دسترسی به انرژی الکتریکی: شامل تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز (روز) و هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
۵. ثبت دارایی/ اموال شرکت: شامل تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز (روز) و هزینه (به صورت درصدی از تولید ناخالص داخلی سرانه)
۶. اخذ اعتبار: شامل توان حقوقی قانونی (۰-۱۰)، دقت اطلاعات اعتباری (۰-۶)، میزان پوشش ثبت اطلاعات [مالی] توسط بخش دولتی (درصدی از جمعیت بزرگسالان) و میزان پوشش ثبت اطلاعات [مالی] توسط بخش خصوصی (درصدی از جمعیت بزرگسالان)
۷. حمایت از سرمایه‌گذاران (سهامداران جزء): شامل شفافیت مبادلات مالی (۰-۱۰)، مسئولیت‌پذیری مدیر عامل (۰-۱۰)، سهولت شکایت از طرف سهامداران (۰-۱۰) و توان حمایت از سرمایه‌گذار (۰-۱۰)
۸. پرداخت مالیات: شامل تعداد پرداخت‌ها (در سال)، زمان (تعداد ساعت در سال) و نرخ کل مالیات (درصد از سود)
۹. تجارت برون مرزی: شامل اسناد صادراتی (تعداد)، مدت زمان برای کامل شدن فرایند صادرات (روز)، هزینه‌های صادرات (هزینه هر کانتینر)، اسناد وارداتی (تعداد)، مدت زمان برای کامل شدن فرایند واردات (روز) و هزینه‌های واردات (هزینه هر کانتینر)
۱۰. اجرا و الزام‌آور بودن قراردادها: شامل تعداد مراحل، مدت زمان مورد نیاز (روز)، هزینه (درصدی از مبلغ بدهی)
۱۱. توانایی در پرداخت دیون: شامل زمان مورد نیاز (سال)، هزینه (درصدی از اموال) و نرخ بازگشت

لازم به ذکر است که زیرشاخص «توانایی در پرداخت دیون» در سال ۲۰۱۱ میلادی جایگزین زیرشاخص «انحلال کسب و کار» شده است. همچنین، تا سال ۲۰۱۰ میلادی زیرشاخص «استخدام نیروی کار» جزو زیرشاخص‌های مورد بررسی در گزارش کسب و کار بانک جهانی بوده که در سال ۲۰۱۱ با حذف آن تعداد زیرشاخص‌ها در این سال به ۹ شاخص کاهش یافت و از سال بعد شاخص «دسترسی به انرژی الکتریکی» به جای آن جایگزین گردید.

روش‌های ارزیابی محیط کسب و کار توسط بانک جهانی:

برای سنجش محیط کسب و کار و ارزیابی موانع رشد بخش خصوصی در کشورهای مختلف که توسط بانک جهانی با همکاری سازمان‌ها و نهادهای رسمی هر کشور صورت می‌پذیرد، دو روش اصلی وجود دارد:

- نظرسنجی و پرسش از صاحبان کسب و کار
- اندازه‌گیری هزینه‌های اداری و زمان‌سنجی مراحل انجام کار
- در روش نخست از دست‌اندرکاران بخش خصوصی خواسته می‌شود موانع کسب و کار در حوزه فعالیت خود را بیان و رتبه‌بندی کنند. علاوه بر توزیع پرسشنامه میان صاحبان کسب و کار، معمولاً به کمک جمع‌آوری اطلاعات کمی، شاخصی برای موانع کسب و کار ساخته می‌شود.

مجمع جهانی اقتصاد از جمله مراکزی است که موانع کسب و کار را با استفاده از این روش اندازه‌گیری می‌کند. در این روش برای تشخیص میزان مناسب بودن محیط کسب و کار و بررسی وضعیت عمومی کشور برای تشویق و اطمینان‌بخشی به سرمایه‌گذاران، معیارها و سازوکارهای حاکم بر موارد زیر مورد توجه قرار می‌گیرد:

- درجه باز بودن و شفافیت اقتصادی؛
- کارآیی سیاست‌ها و ساختار دولتی؛
- بازارهای پولی و مالی؛
- زیرساخت‌ها و فن‌آوری

- انعطاف ناپذیری نیروی کار
- نهادهای سیاسی و اقتصادی.

برای اندازه‌گیری هریک از معیارهای فوق، سؤالات لازم در پرسشنامه طرح و پس از شناسایی جامعه یا نمونه آماری مورد نظر، اطلاعات مربوط به هر یک از موارد پرسیده شده جمع آوری، طبقه‌بندی و تجزیه و تحلیل می‌گردد. در روش مجمع جهانی اقتصاد به سوال‌های پرسشنامه، وزن یک چهارم و به متغیرهای کمی، وزن سه چهارم داده می‌شود و سپس رتبه هر کشور در میان کشورهای مورد بررسی مشخص می‌شود. این روش تنها تصویری کلی از فضای کسب و کار ارایه می‌دهد که در تصمیم‌گیری فعالان اقتصادی نقش مؤثری دارد. براساس این تصویر راهکاری مشخص برای بهبود محیط کسب و کار متناسب با شرایط عمومی کشور قابل استنتاج و استفاده می‌باشد.

بانک جهانی همچنین برای شناخت موانع رشد بخش خصوصی در کشورهای مختلف از روش دوم نیز استفاده می‌کند. این مرکز سالانه موانع کسب و کار در کشورهای مختلف را مقایسه می‌کند و با استفاده از تجارب کشورها، راهکارهایی برای بهبود محیط کسب و کار ارایه می‌دهد.

جایگاه ایران در گزارش کسب و کار بانک جهانی

جدول زیر رتبه ایران را طی سال‌های ۲۰۱۵-۲۰۰۶ در میان کشورهای جهان نشان می‌دهد (شایان ذکر است که تا سال ۲۰۰۵ در گزارشات فضای کسب و کار، کشورها در زمینه سهولت کسب و کار رتبه‌بندی نمی‌شدند). رتبه سهولت کسب و کار ایران از ۱۱۳ در سال ۲۰۰۶ به ۲۰۱۵ در سال ۲۰۱۴ سقوط نموده است و در طول این سال‌ها تنها در سال‌های ۲۰۱۰، ۲۰۱۴ و ۲۰۱۵ با صعود و بهبودی همراه بوده و در سایر سال‌ها همواره دچار تنزل و سقوط شده است. از جمله عوامل مؤثر در این خصوص می‌توان به تغییرات شاخص‌های مورد مطالعه در گزارشات و تعداد کشورهای مورد مطالعه اشاره نمود. همچنین، تغییرات در قوانین و مقررات کسب و کار در محاسبه شاخص و رتبه سهولت کسب و کار در کشور تأثیر به‌سزایی داشته است.

رتبه کلی کسب و کار ایران در سال ۲۰۱۵ با ۲ پله بهبود نسبت به سال قبل از آن، به ۱۳۰ در بین ۱۸۹ کشور دنیا رسیده است.

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

جدول ۱- رتبه ایران در میان کشورهای جهان از نظر شاخص سهولت کسب و کار

شرح	۲۰۰۶	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴ (بازبینی)	۲۰۱۵
رتبه	۱۱۳	۱۱۹	۱۳۸	۱۴۲	۱۳۱	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۳۲	۱۳۰
تعداد کشورهای مورد مقایسه	۱۷۵	۱۷۵	۱۸۱	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۳	۱۸۵	۱۸۹	۱۸۹

ماخذ: گزارشات انجام کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۱۵-۲۰۰۶ و محاسبات کارشناسی

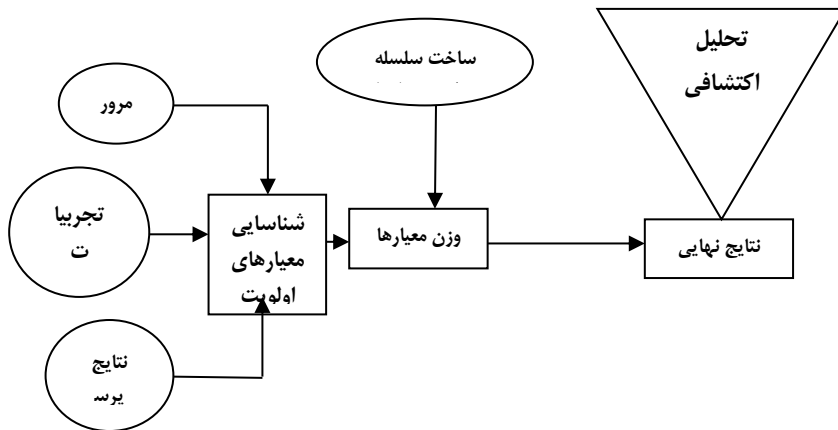
جدول ۲-رتبه ایران در میان کشورهای جهان به تفکیک زیرشاخص‌های انجام کسب و کار

ردیف	شاخص	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴ (بازبینی)	۲۰۱۵
	سهولت کسب و کار (رتبه کل)	۱۴۰	۱۴۴	۱۴۵	۱۳۲	۱۳۰
۱	شروع کسب و کار	۴۲	۵۳	۸۷	۷۰	۶۲
۲	اخذ مجوزهای ساختمانی	۱۴۳	۱۶۴	۱۶۶	۱۶۱	۱۷۲
۳	دسترسی به انرژی الکتریکی	-	۱۶۲	۱۶۳	۱۱۹	۱۰۷
۴	ثبت مالکیت	۱۵۶	۱۶۳	۱۶۵	۱۵۹	۱۶۱
۵	اخذ اعتبار	۸۹	۹۸	۸۳	۸۶	۸۹
۶	حمایت از سرمایه گذاران	۱۶۷	۱۶۶	۱۵۰	۱۴۳	۱۵۴
۷	پرداخت مالیات	۱۱۵	۱۲۶	۱۲۹	۱۱۸	۱۲۴
۸	تجارت برون مرزی	۱۳۱	۱۳۸	۱۴۳	۱۵۵	۱۴۸
۹	اجرا و الزام آور بودن قراردادها	۴۹	۵۰	۵۳	۶۷	۶۶
۱۰	توانایی در پرداخت دیون	۱۱۱	۱۱۸	۱۲۶	۱۳۷	۱۳۸

ماخذ: گزارشات انجام کسب و کار بانک جهانی، ۲۰۱۱-۲۰۱۵

تحلیل و رتبه بندی متغیرهای تحقیق

پرسش اصلی در این پژوهش، اولویت بندی عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان بوده که سطح هدف را در درخت سلسله مراتبی تشکیل می دهد. در دومین سطح درخت سلسله مراتبی، معیارهایی که بر اساس آن ها هدف فوق محقق می شود، به سه حوزه کلی استانی، ملی و فراملی تقسیم بندی می شوند. در سطح سوم، با استفاده از نظر متخصصین و افراد خبره در زمینه موضوع از پنج بخش اقتصادی (شامل صنعت؛ معدن؛ خدمات؛ کشاورزی و حمل و نقل) نماگرها (عوامل و شاخص های تاثیرگذار بر فضای کسب و کار استان) تعیین گردیدند. در نهایت، آخرین سطح سلسله مراتبی یعنی جایگزین ها تشکیل گردید که ۵۱ نماگر را شامل شده و هدف از این پژوهش تعیین نماگرهای اولویت دار موثر بر فضای کسب و کار استان خراسان جنوبی می باشد. نمودار (۱) فرآیند انجام این پژوهش را نمایش می دهد.

نمودار ۱- فرآیند انجام پژوهش

همان گونه که بیان شد، نماگرهای مطرح شده در پرسشنامه این تحقیق جمعا به تعداد ۵۱ نماگر در سه حوزه استانی (۲۶ نماگر)، ملی (۲۲ نماگر) و فراملی (۳ نماگر) ارائه گردیده و از پاسخ دهندگان خواسته شده که میزان نقش و تاثیر هر یک را بر فضای کسب و کار استان مشخص نمایند.

فردی که پرسشنامه را تکمیل می نماید، باید در جواب این سوال که آیا این عامل را بر فضای کسب و کار موثر می داند، میزان تاثیر آن عامل را مشخص نماید. که عدم تاثیر با مقدار عددی یک، تا حدی موثر با مقدار عددی ۲، نسبتاً موثر با مقدار عددی ۳، بسیار موثر با مقدار عددی ۴ و کاملاً موثر با مقدار عددی ۵ تعریف شده است (جدول ۳).

جدول ۳- نحوه پاسخ دهی به سوالات

پاسخ	۱	۲	۳	۴	۵
میزان تاثیر	عدم تاثیر	تا حدی موثر	نسبتاً موثر	بسیار موثر	کاملاً موثر

میانگین کل سوالات برابر ۳,۶۶ و میانگین سوالات استانی برابر ۳,۶۲ و ملی برابر ۳,۶۶ و فراملی برابر ۴,۰۳ می باشد. بنابراین عوامل فراملی نسبت به دیگر عوامل، تأثیر بیشتری در فضای کسب و کار دارند و همچنین عوامل ملی از عوامل استانی، کمی بیشتر در فضای کسب و کار تأثیر دارند. براساس نمونه جمع آوری شده به تعداد ۱۳۰ پرسشنامه که در آن افراد با وزن دهی به نماگرهای مشخص شده، عوامل موثر بر فضای کسب و کار استان را اولویت بندی نموده اند و همچنین با کمک نرم افزار اکسپرت چویز [۵]، پس از ورود داده ها، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) انجام شده است و نتایج خروجی آن در مطالب پیش رو آمده است.

در جدول زیر بر اساس نتایج فرآیند تحلیل سلسله مراتبی، رتبه بندی نماگرها انجام شده است. بنابراین، از لحاظ بیشترین تاثیر در فضای کسب و کار، رتبه اول تورم، رتبه دوم تحریم های بین المللی و رتبه سوم کیفیت زیر ساخت های سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوایی، می باشد. رتبه چهارم نیز در اختیار نماگر رقابت محصولات خارجی با محصولات داخلی و رتبه پنجم مربوط به شناور بودن نرخ ارز می باشد. همان گونه که ملاحظه می گردد، از ۵ نماگر اول از جهت تاثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان، ۳ نماگر در حوزه فراملی، یک نماگر در حوزه ملی و یک نماگر در حوزه استانی می باشد.

جدول ۴- رتبه بندی کل نماگرهای تحقیق بر اساس نتایج فرآیند تحلیل سلسله مراتبی

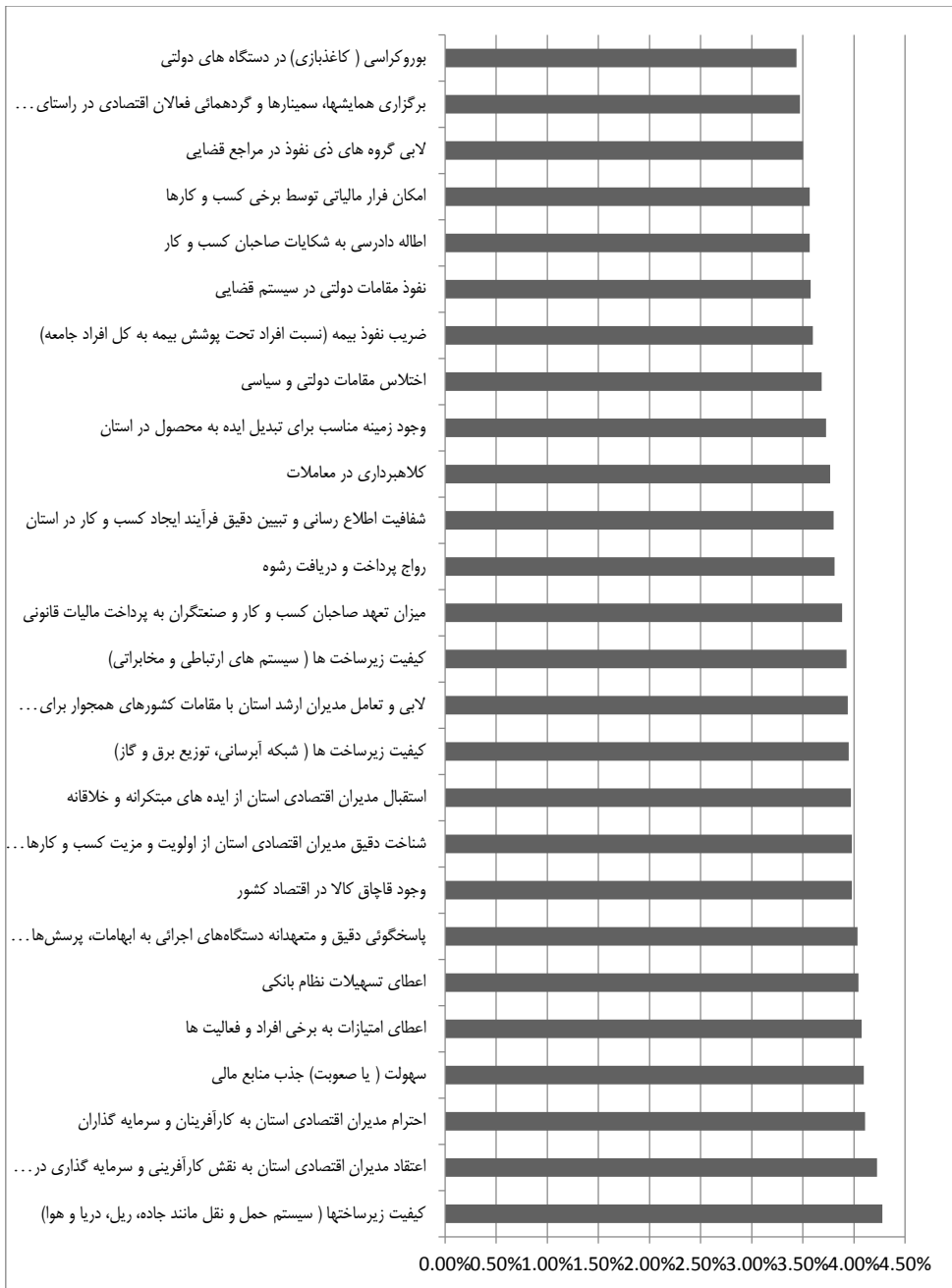
رتبه	نماگرها	حوزه	سهم (درصد)
1	تورم	ملی	2.38%
2	تحریم های بین المللی	فراملی	2.17%
3	کیفیت زیرساخت ها (سیستم حمل و نقل مانند جاده، ریل، دریا و هوا)	استانی	2.15%
4	رقابت محصولات خارجی با محصولات داخلی	فراملی	2.15%
5	شناور بودن نرخ ارز	فراملی	2.15%
6	اعتقاد مدیران اقتصادی استان به نقش کارآفرینی و سرمایه گذاری در توسعه استان	استانی	2.13%
7	عدم قابلیت پیش بینی سیاست های اقتصادی دولت	ملی	2.12%
8	میزان حمایت تأمین اجتماعی از کارگران	ملی	2.10%
9	ضمانت اجرای قوانین و مقررات	ملی	2.09%
10	قانون کار	ملی	2.08%
11	تغییر نرخ های تعرفه	ملی	2.07%
12	احترام مدیران اقتصادی استان به کارآفرینان و سرمایه گذاران	استانی	2.07%
13	میزان حمایت تأمین اجتماعی از کارفرمایان	ملی	2.06%
14	سهولت (یا صعوبت) جذب منابع مالی	استانی	2.06%
15	اعطای امتیازات به برخی افراد و فعالیت ها	استانی	2.05%
16	سهم کارفرما از بیمه اجباری کارگران و کارکنان	ملی	2.05%
17	اعطای تسهیلات نظام بانکی	استانی	2.04%
18	پاسخگویی دقیق و متعهدانه دستگاه های اجرایی به ابهامات، پرسش ها و مسائل فعالان اقتصادی	استانی	2.03%
19	قابل اجرا بودن مقررات دولتی	ملی	2.01%
20	وجود قاچاق کالا در اقتصاد کشور	استانی	2.01%
21	شناخت دقیق مدیران اقتصادی استان از اولویت و مزیت کسب و کارها در توسعه استان	استانی	2.01%
22	استقبال مدیران اقتصادی استان از ایده های مبتکرانه و خلاقانه	استانی	2.00%
23	کیفیت زیرساخت ها (شبکه آبرسانی، توزیع برق و گاز)	استانی	1.99%
24	لابی و تعامل مدیران ارشد استان با مقامات کشورهای همجوار برای سهولت نفوذ در بازارهای هدف صادراتی	استانی	1.98%
25	کیفیت زیرساخت ها (سیستم های ارتباطی و مخابراتی)	استانی	1.98%
26	درجه استقلال بانک مرکزی از فشارهای سیاسی دولتمردان	ملی	1.97%
27	انصاف پذیری بازار و نیروی کار	ملی	1.97%
28	میزان تعهد صاحبان کسب و کار و صنعتگران به پرداخت مالیات قانونی	استانی	1.96%
29	نرخ بیمه	ملی	1.96%
30	نرخ کل مالیات	ملی	1.95%
31	مقررات سهولت تأسیس کسب و کارهای جدید	ملی	1.95%

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

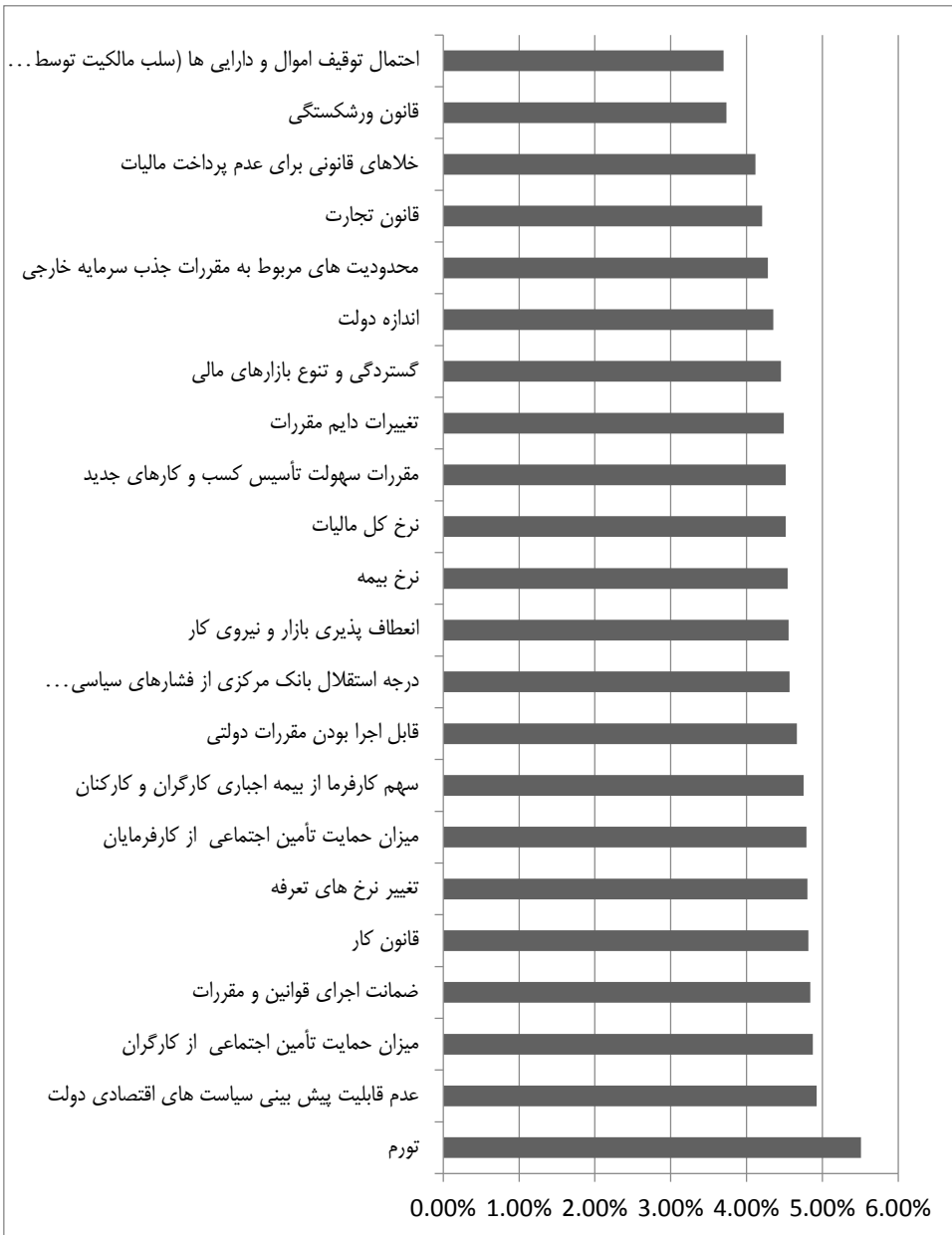
رتبه	نماگرها	حوزه	سهام (درصد)
32	تغییرات دایم مقررات	ملی	1.94%
33	رواج پرداخت و دریافت رشوه	استانی	1.92%
34	گسترده‌گی و تنوع بازارهای مالی	ملی	1.92%
35	شفافیت اطلاع رسانی و تبیین دقیق فرآیند ایجاد کسب و کار در استان	استانی	1.92%
36	کلاهبرداری در معاملات	استانی	1.90%
37	اندازه دولت	ملی	1.88%
38	وجود زمینه مناسب برای تبدیل ایده به محصول در استان	استانی	1.88%
39	اختلاس مقامات دولتی و سیاسی	استانی	1.86%
40	محدودیت های مربوط به مقررات جذب سرمایه خارجی	ملی	1.84%
41	ضریب نفوذ بیمه (نسبت افراد تحت پوشش بیمه به کل افراد جامعه)	استانی	1.81%
42	قانون تجارت	ملی	1.81%
43	نفوذ مقامات دولتی در سیستم قضایی	استانی	1.80%
44	امکان فرار مالیاتی توسط برخی کسب و کارها	استانی	1.80%
45	اطاله دادرسی به شکایات صاحبان کسب و کار	استانی	1.80%
46	خلاهای قانونی برای عدم پرداخت مالیات	ملی	1.78%
47	لابی گروه های ذی نفوذ در مراجع قضایی	استانی	1.77%
48	برگزاری همایش‌ها، سمینارها و ورکده‌های فعالان اقتصادی در راستای هم‌افزایی فکری و بهره‌گیری از خرد جمعی در رونق کسب و کارها	استانی	1.75%
49	بوروکراسی (کاغذبازی) در دستگاه های دولتی	استانی	1.73%
50	قانون ورشکستگی	ملی	1.61%
51	احتمال توقیف اموال و دارایی ها (سلب مالکیت توسط دولت)	ملی	1.59%

جهت سهولت مقایسه، اولویت بندی نماگرها در هر یک از حوزه ها نیز در نمودارهای (۲) الی (۴)

ارائه گردیده است:

نمودار ۲-رتبه‌بندی نمایگرها در حوزه استانی

نمودار ۳- رتبه‌بندی نماگرها در حوزه ملی

نمودار ۴- رتبه بندی نمایگرها در حوزه فراملی

یافته ها و نتیجه گیری:

بر اساس نتایج تحقیق، متغیر تورم دارای بیشترین تاثیر بر فضای کسب و کار استان بوده است. از نحوه مدیریت نقدینگی و تورم، می توان به عنوان یکی از مهم ترین چالش های اقتصادی کشور اشاره کرد؛ راهبری صحیح سیاست های پولی با رویکرد تقویت تولید رقابتی و صادراتی و اعطای تسهیلات بر اساس بازده اقتصادی فعالیت ها، می تواند ضامن بقا و موفقیت سرمایه گذاری بخش خصوصی و تقویت انگیزه فعالان این بخش باشد و به همین دلیل حساسیت تنظیم سیاست های پولی کشور متناسب با شرایط اقتصادی، اهمیت دوچندان دارد.

نرخ تورم پایین، ثبات اقتصادی و بهبود محیط کسب و کار را به دنبال دارد، در حالی که نرخ تورم بالا، عدم ثبات اقتصادی و فضایی نامساعد و نامطمئن برای کسب و کارها به بار می آورد. معمولاً گفته می شود نرخ تورم ملایم یا با ثبات به تولید کمک می کند و باعث کاهش ریسک و نااطمینانی می شود. اگر تورم بالا باشد، به علت این که افراد به سرمایه گذاری های بلندمدت روی نمی آورند و به کارهای زود بازده می پردازند، تورم به میزان تولید کسب و کارها لطمه می زند. یکی از راه های مهار تورم اتخاذ صحیح سیاست های پولی مناسب است؛ یعنی رشد باثبات و پیش بینی شده حجم پول. بسیاری از کشورها مانند کره جنوبی، مکزیک، نیوزیلند و انگلستان با اعمال سیاست های پولی

اصولی، موفق به کاهش تورم شده‌اند که یکی از دلایل عمده آن استقلال بانک مرکزی در این کشورها برای پیشبرد سیاست‌های پولی بوده است.

پس از تورم، متغیر تحریم‌های بین‌المللی رتبه دوم را از حیث تاثیرگذاری بر فضای کسب و کار استان کسب نموده است. اقتصاد کشور پس از اعمال تحریم‌های نفتی، شرایط ویژه‌ای را تجربه نمود. از یک سو، تحریم‌های مالی و تجاری علیه اقتصاد ایران، مراودات تجاری با سایر کشورها را دشوار کرده و از سوی دیگر، دولت برای سامان دادن به بازار و مقاومت در برابر فشارهای خارجی، به ارز حاصل از صادرات غیرنفتی نیاز دارد، ضمن اینکه افزایش نرخ ارز باعث افزایش رقابت‌پذیری کالاهای داخلی در بازارهای جهانی شده است. بنابراین مجموع این شرایط، فرصتی تاریخی را برای جهش صادرات غیرنفتی ایران و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی به وجود آورده است.

کیفیت زیرساخت‌ها در زمینه حمل و نقل (مانند جاده، ریل، خطوط هوایی و...) به عنوان سومین عامل تاثیرگذار بر فضای کسب و کار استان در این تحقیق شناخته شده است. داشتن مرز گسترده با کشور افغانستان، قرار گرفتن استان در کریدور شمال - جنوب - شرق - غرب و استقرار مرکز استان در مسیر ترابری هوایی منطقه (بین‌المللی) موجب گردیده است بخش حمل و نقل به عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی استراتژیک استان، از اهمیت خاصی برخوردار گردد، اما متأسفانه با وجود این پتانسیل‌ها، هنوز بخش حمل و نقل استان به جایگاه واقعی خود در منطقه دست نیافته است. وجود زیرساخت‌های مناسب در این بخش ضمن ارتقاء رتبه استان در زمینه تجارت فرامرزی که جزو زیرشاخص‌های مهم در زمینه بهبود فضای کسب و کار به شمار می‌رود، موجب کاهش هزینه‌های حمل و نقل برای صاحبان کسب و کار و نیز اقبال بیشتر نسبت به سرمایه‌گذاری در استان خواهد شد.

بر اساس نتایج تحقیق، متغیر رقابت محصولات خارجی با محصولات داخلی، چهارمین رتبه را از حیث نقش در فضای کسب و کار استان به دست آورده است. وجود ۳۳۱ کیلومتر مرز مشترک با کشور افغانستان و نیز نزدیکی به کشور پاکستان موجب نزدیکی استان به مبادی ورودی این کالاها شده است. ورود برخی محصولات خارجی با قیمت و کیفیت پایین در بازار استان، می‌تواند ضمن به خطر انداختن تولید داخلی و اشتغال، بر روی فضای کسب و کار استان نیز تاثیر منفی برجای گذارد.

استفاده از کالای ایرانی در برنامه‌های رسانه ملی، آگاه‌سازی مردم از مزایای خرید کالای ایرانی، انتخاب بر اساس کیفیت و نه نام و نشان، بهره‌مندی از تجارب موفق دیگر کشورها، ایجاد حس خودباوری، ارتقاء کیفیت آموزش و توسعه مهارت‌ها، نوآوری و ابتکار و زیبایی در تولیدات کشور و در نهایت تعمیق ارتباط صنعت و دانشگاه از جمله راهکارها در این زمینه می‌باشند.

شناور بودن نرخ ارز، پنجمین عامل موثر بر فضای کسب و کار استان در این تحقیق بوده است. نرخ ارز مهم‌ترین نقطه اتصال اقتصاد داخلی با اقتصاد بین‌الملل است. تعیین نرخ مناسب ارز نقش مهمی در ثبات اقتصادی کشور دارد و می‌تواند زمینه مناسب را برای افزایش صادرات غیرنفتی، حفظ قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی در مقابل واردات کالاهای خارجی و در مجموع رشد و توسعه اقتصادی کشور فراهم آورد. از طرف دیگر، سیاست ارزی و نحوه مدیریت بازار ارز توسط بانک مرکزی، از جمله سیاست‌های مهم و اثرگذار بر تصمیمات بنگاه‌ها و فعالان اقتصادی است. در این رابطه نه تنها سیاست‌های جاری بلکه سیاست‌های مورد انتظار آتی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. شفاف نبودن و وجود بی‌ثباتی در سیاست ارزی و به ویژه وجود نااطمینانی در مورد چگونگی مدیریت نرخ ارز در دوره آتی، منجر به عدم اتخاذ تصمیم بنگاه‌ها یا تصمیم‌گیری همراه با ریسک بالا می‌شود.

در مجموع باید گفت که با توجه به وضعیت فضای کسب و کار استان، ضرورت توجه به اقدامات لازم در خصوص ارتقاء شاخص‌های آن با اقداماتی نظیر تلاش جهت پایین آوردن نرخ تورم، مدیریت صحیح تحریم‌های بین‌المللی، ارتقاء کیفیت زیرساخت‌ها به خصوص در بخش حمل و نقل، افزایش میزان نظارت‌ها در گمرکات و بازارچه‌های مرزی، مدیریت بازار ارز، تبیین و ارتقاء فرهنگ کارآفرینی در بین مدیران اقتصادی استان، کاهش مداخلات دولت در اقتصاد، ساماندهی بازار کار، افزایش امنیت قضایی و ساده‌تر کردن رسیدگی به دعاوی و شکایات الزامی به نظر می‌رسد. همچنین، ایجاد نهادهای لازم و شفاف‌سازی و اصلاح قوانین با رویکرد تسهیل امور در تمام عرصه‌های کسب و کار شامل تمام مراحل مربوط به فعالیت‌های اقتصادی از مرحله شکل‌گیری تولید تا انحلال فعالیت، شرط لازم برای ترغیب مشارکت سرمایه‌گذاران خصوصی و خارجی است. بدیهی

مجموعه مقالات دومین همایش ملی بهبود محیط کسب و کار

است مادامی که شاخص‌های کسب و کار در استان در وضعیت قابل قبول قرار نداشته باشد، مشارکت جدی سرمایه‌گذاران در بخش‌های مختلف اقتصادی ناممکن خواهد بود.

پیشنهادات:

- پیشنهاد استانی
- توجه ویژه به بخش حمل و نقل استان به‌ویژه در زمینه ریلی و جاده‌ای و تلاش در جهت دستیابی به استانداردهای لازم در این زمینه
- تبیین جایگاه کارآفرینان و نقش بی‌بدیل آنها در توسعه اقتصاد استان در جهت زمینه‌سازی برای افزایش میزان اعتقاد و احترام مدیران اقتصادی استان به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران؛
- ارتقاء خدمات بانکداری الکترونیکی و ایجاد زیرساخت‌های لازم جهت استفاده از آنها در همه زمان‌ها و مکان‌ها؛
- ترویج استفاده از عقود اسلامی و شراکت بانک‌ها در سود و زیان طرح‌های کسب و کار ضمن تقویت بدنه کارشناسی و نقش مشاوره‌ای بانک‌ها در راه‌اندازی کسب و کار جدید؛
- مبارزه با هرگونه تبعیض و اعطای امتیازات ویژه به افراد و یا فعالیت‌های خاص و جلوگیری از ویژه‌خواری
- تجدید نظر در روال‌های اداری رسیدگی به درخواست صاحبان کسب و کار برای اخذ تسهیلات بانکی
- ایجاد ساز و کار مناسب جهت پاسخگویی دقیق و متعهدانه دستگاه‌های اجرائی به ابهامات، پرسش‌ها و مسائل فعالان اقتصادی
- تشکیل بانک اطلاعاتی واحدهای تولیدی مشکل‌دار، احصاء مشکلات و مطالعه علل بروز مشکل و یا فعالیت کمتر از ظرفیت اسمی،
- افزایش نظارت‌ها در مناطق مرزی و مبارزه مستمر با قاچاق کالا و ارز و رصد و پایش مداوم بازارهای استان جهت ردگیری کالای قاچاق؛
- شناسایی بخش‌های اقتصادی و کسب و کارهایی که از لحاظ توسعه استان دارای اولویت می‌باشند

- ارتقاء کیفیت زیرساخت‌های مربوط به انتقال آب، برق، گاز و... و نیز شبکه‌های ارتباطی و مخابراتی در استان
- شناسایی بازارهای هدف صادراتی به‌خصوص در کشور افغانستان و استان فراه که دارای مرز-مشترک با استان می‌باشد
- تسهیل صدور مجوزهای مورد نیاز برای راه اندازی کسب و کار
- پایش دوره‌ای و مستمر شاخص‌های فضای کسب‌وکار استان و مقایسه آن‌ها با استان‌های دیگر و با شاخص‌های ملی
- ایجاد انعطاف برای حل اختلافات و همسوکردن منافع کارفرمایان و کارگران و تقویت تشکل‌های کارگری و کارفرمایی

پیشنهادات ملی

- مهار تورم
- افزایش قابلیت پیش‌بینی سیاست‌های اقتصادی دولت
- ارتقاء میزان حمایت تأمین اجتماعی از کارگران
- افزایش ضمانت اجرای قوانین و مقررات
- بازنگری در قانون کار
- شفاف‌سازی (در راستای اجرای ماده 74 قانون برنامه پنجم توسعه)
- تقویت زیرساخت‌های IT
- ایجاد امنیت اقتصادی
- پیشنهادات فراملی
- مدیریت تحریم‌های بین‌المللی
- مدیریت صحیح نرخ ارز
- پیوستن به کنوانسیون‌های بین‌المللی حل و فصل اختلافات تجاری
- همکاری با نهادهای بین‌المللی پایش محیط کسب و کار

پی نوشت ها:

[۱]- Analytical Hierarchy process

[۲]- Thomas. L.satty

[۳]- Berg & Cazes

[۴]- Reitan, B.

[۵]- Expert Choice

منابع و مأخذ:

- اتاق بازرگانی و صنایع و معادن تهران. بررسی عوامل مؤثر بر سنجش و بهبود فضای کسب و کار در ایران.
- احمدی، سیدوحید. (۱۳۸۷). بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های فضای کسب و کار در ایران و جهان. دفتر بررسی‌های اقتصادی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.
- احمدیان، مریم؛ شهبازی غیائی، موسی و نعیمی، زهرا. (۱۳۹۳)، پایش محیط کسب و کار ایران در پاییز ۱۳۹۲، ارزیابی ۳۱۵ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مولفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران. دفتر مطالعات اقتصادی (گروه مطالعات محیط کسب و کار) معاونت پژوهش‌های اقتصادی مجلس شورای اسلامی. شماره مسلسل ۱۳۵۷۰.
- اربابیان، شیرین و میرزایی، محمد. (۱۳۹۰). اثر انعطاف‌پذیری نیروی کار بر رقابت‌پذیری صنایع با فناوری برتر در ایران. کار و جامعه؛ ۱۳۹. صص ۴۳-۲۷.
- استیگلیتز، جوزف. (۱۹۹۹). اصلاحات به کجا می‌رود؟ ده سال تجربه گذار. ترجمه جعفر خیرخواهان، در مجموعه مقالات حکمرانی خوب، دفتر بررسی‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۳).

- اشرفی، یکتا و فهیمی فر، فاطمه. (۱۳۹۰). بررسی شاخص‌های بهبود فضای کسب و کار با تأکید بر جایگاه ایران. ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی؛ ۱۱. صص ۴۲-۷.
- ایروانی، محمدجواد. (۱۳۸۹). بررسی شاخص رقابت‌پذیری جهانی و فضای کسب و کار جایگاه ایران و بایسته‌های آن.
- باورصاد، بالقیس و حسن‌پور، ویدا. (۱۳۹۲). بررسی تاثیر تحریم اقتصادی بر فضای کسب و کار، کارآفرینی، بنگاه‌های کوچک و متوسط.
- جعفری اسکندری، میثم؛ علی احمدی، علی رضا؛ خالقی، غلامحسین و حیدری، مهدی. (۱۳۸۹). ارزیابی فضای کسب و کار صنعتی ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن. نشریه بین المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید، ۲، ج ۲۱، صص ۵۲-۳۷.
- حسین‌زاده بحرینی، محمدحسین و ملک‌الساداتی، سعید. (۱۳۸۹). موانع نهادی سرمایه‌گذاری و کسب و کار در ایران.
- تحلیل گزارش بانک جهانی از شاخص‌های کسب و کار در سال ۲۰۱۱ (۱۳۸۹)، گروه مطالعات اقتصادی، پایگاه تحلیلی دفتر پژوهش روزنامه خراسان.
- جعفری اسکندری، م، (۱۳۸۹)، ارزیابی فضای کسب و کار ایران در حمایت از بخش خصوصی با رویکرد کارت امتیازی متوازن، نشریه بین المللی مهندسی صنایع و مدیریت تولید؛ ۲۱.
- جلیلی، ظریفه. (۱۳۸۸). بررسی اجمالی فضای کسب و کار در ایران در مقایسه با سایر کشورها. ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی؛ ۹۳ و ۹۴. صص ۳۳-۵.
- رضانی، سیدمهدی؛ حاجی پور، میثم و بهروزی، محمد. (۱۳۹۳). اولویت‌بندی بخش‌های اقتصادی استان خراسان جنوبی با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). مجله اقتصادی، ۹ و ۱۰، صص ۸۲-۵۵.
- زارع مهرجردی، محلا؛ رضایی، محسن؛ عربیون، ابوالقاسم و اکبری، سیدمحمدرضا. (۱۳۹۰). بررسی تاثیر مولفه‌های عمده محیط کسب و کار در کارآفرینی با استفاده از تکنیک‌های

PEST، الگوی پنج نیروی پورتر و زنجیره تامین پورتر و ماتریس SWOT مطالعه موردی (کارخانه برس ساز اصفهان).

- سیف، ولی‌اله. (۱۳۹۰). فضای کسب و کار. تازه‌های اقتصاد، ۱۳۲. صص ۶۳-۵۹.
- صالح آبادی علی (۱۳۸۸)، نقش بازار سرمایه در بهبود فضای کسب و کار ایران، نشریه پول و اقتصاد، صص ۱۲۳-۱۰۱.
- صامتی، مجید؛ سامتی، مرتضی؛ اصغری، مریم. (۱۳۸۲). اولویت‌های توسعه بخش صنعت استان اصفهان بر اساس روش و فرایند تحلیل سلسله مراتبی (AHP). فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۲۷، صص ۵۹-۹۰.
- عبدالهی، فرشته؛ مهربانی، فاطمه و بصیرت، مهدی. (۱۳۹۲). مقایسه اثر شاخص های فضای کسب و کار بر رشد اقتصادی: مطالعه موردی ایران و کشورهای عضو سازمان توسعه اقتصادی و همکاری (OECD). ارائه شده در اولین همایش چشم‌انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی.
- وارث، سیدحامد؛ پروندی، یحیی و قاسمی، روح (۱۳۹۱). ارتقای فضای کسب و کار جهت دستیابی به چشم‌انداز اقتصادی: کاربرتی بر اساس تکنیک‌های تاپسیس و آنتروپی. مدیریت بازرگانی؛ ۱۱. صص ۱۳۸-۱۲۱.
- هایامی، یوجیرو. (۱۳۸۰). اقتصاد و توسعه از فقر تا ثروت ملل. غلامرضا آزاد ارمکی، نشر نی؛ تهران.
- فضای کسب و کار در ایران و سایر کشورها طی سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۰۳ (۱۳۹۱)، دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی، مجله اقتصادی، ماهنامه بررسی مسائل و سیاست‌های اقتصادی؛ ۲، صص ۱۴۲-۱۲۹.
- فیض پور، محمدعلی؛ امامی میبدی، مهدی؛ رادمنش، سعیده و احمدی، زهره. (۱۳۹۰). مالیات و جایگاه آن در فضای کسب و کار ایران: مطالعه دیدگاه کارشناسان صنعتی، صنعتگران و متولیان بخش صنعت استان یزد با استفاده از روش AHP. پژوهشنامه مالیات، ۱۰، صص ۱۶۹-۱۸۸.

- مراد حاصل، نیلوفر؛ مزینی، امیرحسین و پاریاب، سیدحسین. (۱۳۸۷). اثر فناوری اطلاعات و ارتباطات بر فضای کسب و کار و تسهیل تجاری. اقتصاد و تجارت نوین؛ ۱۴. صص ۳۹-۶۳.
- مکیان، سیدنظام‌الدین؛ امامی‌میبدی، مهدی؛ عشرتی، سمانه و احمدی، زهره. (۱۳۹۲). فضای کسب و کار، راهبرد رشد؛ مقایسه کشورهای اسلامی منطقه منا و سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی؛ ۱۱. صص ۷۵-۸۴.
- میدری، احمد و اصلان قودجانی. (1387). سنجش و بهبود محیط کسب و کار. جهاد دانشگاهی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران، چاپ اول.
- میر احسنی، منیر السادات. (۱۳۹۱). فضای کسب و کار در ایران و سایر کشورها طی سالهای (۲۰۱۲-۲۰۰۳) از منظر بانک جهانی. مجله اقتصادی؛ ۲. صص ۱۴۲-۱۲۹.

منابع انگلیسی:

- World Bank, Doing Business Reports (2003-۲۰۱۵)
- Lee, A., Chen W., Chang , c.,(2008), A fuzzy AHP and BSC approach for evaluating performance of it department in the manufacturing industry in Taiwan expert systems with Applications, vol. 34, pp. 96-107.
- Niven , paul.(2002), Balanced scorecard step by step: maximizing performance and maintaining results. New York: wiley,
- PA Casero- Growth,Private Investment and the Cost of Doing Business in Tunisia: A Comparative Perspective- World Bank- 2004
- Reitan,B. (2000), Criteria Used by Private Bank Officers to Evaluate New Ventures:An Analysis of Gaps and Shortcomings
- Valcheva. D., Todorova, m.,(2005), Defining a system of indicators for evaluation of the effectiveness of e- learning paper presented at international conference on computer systems and technologies.